

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE MÜZELERLE BİRLİKTE DEĞİŞEN SERGİLEME MEKANLARI; NEW YORK MODERN SANAT MÜZESİ (MoMA) ve FRANKFURT MODERN SANAT MÜZESİ (MMK) ÖRNEĞİ

Arş. Gör. Dr. Banu ÇOLAK

Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü
banu1623@yahoo.com

Öz

İzleyicinin yapıtla iletişim kurduğu, duygusal anlam yüklediği yer olarak sanat yapıtının sergilendiği mekanlar; tarihsel süreç içerisinde sanat yapıtı ve müzelerin değişimi ile ilgili olarak değişir. Günümüzdeki anlamıyla ilk kez on beşinci yüzyılda ortaya çıkan müzeler; on sekizinci yüzyılda nicelik açısından artış göstermelerine karşın sergileme mekanı olarak asıl gelişimlerini yirminci yüzyılda gösterirler. Yirminci yüzyılda modernist ve postmodernist süreç içerisinde sanat yapıtının değişen yapısı; sergi mekanının da yapısının farklılaşmasına neden olur, sergilemede yapıt-mekan ilişkisi önem kazanır. Sergileme mekanlarının gelişim sürecinde New York Modern Sanat Müzesi (MoMA) ve Frankfurt Modern Sanat Müzesi (MMK) modern ve postmodern sergileme mekanı örnekleri olarak ele alınmış, sergi mekanının yapısı; yapıt-mekan ilişkisi açısından bu iki müze örneği üzerinden değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Sergileme, Müze, Yapıt, Mekan*

EXHIBITION PLACE CONCEPT at the MUSEUMS HAVING CHANGED DURING THE HISTORICAL PROCESS; NEW YORK MODERN ART MUSEUM (MoMA) and FRANKFURT MODERN ART MUSEUM (MMK) EXAMPLES

Abstract

The places where works of art are exhibited are the places in which the audience communicates with the artwork and gives emotional meaning to the art thes change in time as the artworks and museums themselves. Museums as we know them did not first come into being until the 15th century, they did not begin to develop as public spaces until the 18th and it is in the 20th century that pace of this development greatly increased. In this century, in both modernist and postmodernist periods the structure of art work affects the structure of exhibition space—and in turn the relationship between the art work and the space it's self becomes important. In the process of exhibition space development, New York Modern Art Museum (MoMA) and Frankfurt Modern Art Museum (MMK) have been seen as examples a modern and postmodern museum. In this context, the physical and content of the art Works is in direct relation to the exhibition space, the structure of such spaces is can be examined by loking at two examples in terms of relationship between the artwork and the space it's self

Key Words: *Exhibition, Museum, Artwork, Space*

1. Müzelerde Sergileme

Bir galeri ya da müzenin en önemli işlevlerinden biri olan “sergileme”(exhibition) Türk Dil Kurumu tarafından verilen tanıma göre; alıcının görmesi, seçmesi için dizilmiş şeylerin tümü ve bu nesnelerin serildiği yer olarak “uygun yere koyma” anlamında mekan ve nesne ile ilişkidir.

Müzelerdeki sergilemelerin yapıt-mekan-izleyici arasındaki ilişkiler bütününde pek çok unsuru içerdiği düşünüldüğünde; “müze tasarımlarında ilk belirleyici olan, mekan ve işlev ilişkisini daha da genişleterek, buna nesne-nesne, mekan-nesne ve insan-nesne ilişkilerinin dahil edilmesidir.”¹ Sergileme mekanının tüm tasarımı nesnelere görünür kılmak üzere düzenlendiğine göre; sergi mekanı tasarımı; “bir yandan nesnenin anlattığının okunurluğunu ve etkisini artırmak, öte yandan nesnenin buradaki çekiciliğini, onu mekandan soyutlayarak vurgulamak açısından bunu başarabilmek zorundadır.”²

Sergi mekanları ziyaretçi için, bilgilenme ve estetik haz alma işlevlerini içinde barındırdığından “müzeler aslında içinde sergilenen nesnelere ve bu nesnelerin anlattıkları öyküler için olduğu kadar, sergileme ediminin kendisi, sergilemenin büyümesi için ziyaret edilirler.”³ “İzleyicinin dikkatini çeken, izleyicinin dikkatini tutan, verdiği mesajı ya da yorumu iletebilen bir sergi”⁴ oluşturmak için etkili bir sergi düzenlemesinden yararlanmak gerekir.

Müzelerdeki sergilemelerde birbirinden farklı isimler ile gruplandırmalar yapılmasına karşın, bu sergileme çeşitleri içerik açısından birbirlerine benzer. Belcher’ e göre; müzelerde 3 çeşit sergileme yöntemi uygulanır.

“- Hissi Sergileme: İzleyicilerin duyguları üzerinde etki yaratmak amacıyla düzenlenir.

- Öğretici Sergileme: Estetik etkilemeden çok bilgi verme amaçlı sergilerdir.

- Eğlendirici Sergileme: Görsel-işitsel araçların kullanıldığı eğitim temelli sergilerdir.”⁵

¹ T. Atagök, “Müzelerin Anlaşılır Kılınması, İç Mekan ve Sergi Tasarımları”, Mimar-ist, Sayı:4, İstanbul, 2002, s.56.

² N. Eldem, “Mekansal Kurgu ve Müzenin Mesajı”, Kent, Toplum, Müze, Deneyimler-Katkılar, (ed.Burçak Mardan), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s.125.

³ H. Nalçaoğlu, “Modern Toplumda Sergileme Felsefesi ve Müzeler”, Müze Eğitimi Seminerleri 1, (Ed.Bekir Onur), Akdeniz Bölgesi Müzeleri, Suna-İnan Kıraç Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002, s.46.

⁴ T. Atagök, Yeniden Müzeciliği Düşünmek, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul,1999, s.145.

⁵ M. Belcher, Exhibitions in Museum, Leicester University Press, Leicester, 1991,s. 65.

Dean'e göre ise; sergileme yöntemleri nesneye ve temaya dayalı olarak ikiye ayrılır.

“- Nesneye Dayalı Sergileme: Nesnenin estetik özelliklerine bağlı kalarak yapılır. Eğitici bilgiler limitli olarak kullanılır.

- Temaya Dayalı Sergileme: Nesneden çok verilmek istenen mesaja odaklı sergileme yöntemidir, mesajı izleyiciye iletmek esas alınır.”⁶

Bunların dışında “amacına göre sergileme, nesnelere birbirleriyle olan ilişkilerine göre sergileme, tasarıma göre sergileme”⁷ sınıflandırmanın bir başka çeşidi olarak ele alınabilir.

2. Değişen Müze Mekanları ve Sergileme Kavramı

15. yüzyıl da Avrupa'da Rönesans döneminde; dini içerikli görsellerin sergilenebileceği mekanlara ihtiyaç duyması ve başta İtalya olmak üzere Rönesans sanatçıların eserlerinin koleksiyonlara girmesi müzelerin kurumsallaşmalarına neden olur. “Floransa'da Medici egemenliğini başlatan Büyük Cosimo'nun 1440'larda inşa ettiği sarayı Palazzo Medici, ilk modern Avrupa müzesi sayılır.”⁸

16. yüzyıl da ticaretin gelişmesi ile zenginleşen tüccarların sanatçıların eserlerini toplamasıyla bilinçli bir koleksiyonculuk gelişmeye başlar. Bu özel koleksiyonların halka açılması müzeciliğin gelişmesinde önemli bir dönüm noktası oluşturur. 1581'de Vasari'nin Medici ailesinin özel koleksiyonu sergilemek için Uffizi Sarayı'nın ikinci katında düzenlediği mekan günümüzdeki anlamıyla bilinen ilk sergileme mekanıdır.

18. yüzyıl Aydınlanma Dönemi'nde Londra'da 1759'da British Museum, 1760'da Kassel Sanat Galerisi, 1764'de Hermitage Museum halka açılır. 1789'da Medici ailesinin koleksiyonları yeniden düzenlenerek kamulaştırılır. Fransa'da 1732'de hükümetin krallık koleksiyonlarını devletleştirme kararıyla Louvre Müzesi'nin Cumhuriyet Müzesi (Musée de la République) olarak açması ve 1798'de Napoleon'un Sanat Merkez Müzesi'ni (Musée Central des Arts) kurması müzeciliğin gelişmesine önemli katkılar sağlar.

Ancak 19. yüzyıl da müzeler; eserleri sergileme işlevinden çok eserleri toplama ve kronolojik olarak sıralama işlevine önem verir. Samuel F. B. Morse 1832 tarihli “Louvre'da Sergi Salonu” adlı resmi galeri mekanı içerisinde resimlerin duvarda yan yana asılarak estetik kaygı gözetmeksizin sadece istiflenişinin bir göstergesidir. (Fot.1)

⁶ D. Dean, *Museum Exhibition, Theory And Practice*, Routledge, London, 1994, s.4.

⁷ G.E. Burcaw, *Introduction to Museum Work*, Alta Mira Press, Oxford, 1997, s.130.

⁸ A. Artun, *Çağdaş Sanat Konuşmaları 4, Koleksiyon, Koleksiyonerlik ve Müzecilik*, (ed.Levent Çalıkoğlu) YKY, İstanbul, 2009, s.20.

Foto 1: Samuel F.B. Morse “Louvre’da Sergi Salonu” 1832-1833

“British Museum’un 19. yüzyıl fotoğrafları, Viktorya döneminin kalabalık ve karanlık iç mekanlara olan eğiliminin, sergilere nasıl yansıdığını gösteriyor. 1870’ler de bile Greko-Romen galerileri düzenli bir sergi görünümüne yerine, aşırı kalabalık ve iyi sınıflandırılmamış bir depo izlenimi yaratıyordu.”⁹

20. yüzyılın başlarında Avrupa müzelerine ulaşan eser sayısında gözle görülür bir azalma yaşanır. Bu değişim; müzeleri eserleri toplayıp kronolojik olarak sergileme işlevinden uzaklaştırarak sergilemenin estetik yönlerini de göz önünde bulunduran kurumlara dönüştürür.

1930’lu yıllarda Almanya’daki “Pergamon Müzesi galerilerinde ekleme süsü diye bir şey dekorasyona ise teşebbüs dahi yoktu; mat duvarları, fonksiyonel ışıklandırması, heykel ve sütunların minimalist kaideleriyle, ölçülü olmanın bir ifadesiydi... antik heykeller artık temel bir anlatım veya kronoloji vermek amacıyla değil, kendi başlarına sanat eserleri olarak görülüyordu.”¹⁰

20. yüzyıl sanatında modernizmle birlikte gelişen süreç içerisinde; resim düzleminin merkezsizleşmesi, perspektif, oran-orantı gibi biçimleme öğelerinin reddi doğrultusunda sınırlandırılmış ve sonlandırılmış figüratif bir betimleme yerine; renk, hareket, ritim gibi formalist (biçimsel) öğelerin öne çıkması ve avantgard yaklaşımlar sayesinde, sanat yapıtının farklılaşması sergileme mekanının

⁹ I. Jenkins, *Archaeologist and Aesthetes in the Sculpture Galleries Of British Museum.1800-1900*, British Museum Publications,1981, s.132-133.

¹⁰ K. Schubert, *Küratörün Yumurtası*, (Çev.Rana Smith), Sanat Müzesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004, s.31.

yapısına da etki eder. Modern sanatı görme ve anlama biçimlerinde önemli rol oynayan New York Modern Sanat Müzesi (MoMA) modern sanatı sergileme mekanlarının başlıca simgesi haline gelir.

MoMA kurulduğu ilk yıllarda Bauhaus’da olduğu gibi fotoğraf, sinema, endüstriyel sanatlar, tasarım ve mimarlık gibi alanların tümüne öncelik tanıyarak modern sanatı sergileme konusunda zengin bir çeşitlilik sunar. Görsel kültürün tüm alanlarını içine dahil eden MoMA’nın gelişimi çağdaş sanatın gelişimiyle paralellik gösterir.

MoMA’nın sergileme mekanları; yapıtın kendisi dışında dikkat çekici her türlü unsurdan soyutlanmış, yalnızca yapıtın biçimsel özelliklerini ön plana çıkaran, beyaz fonlu, geniş, büyük, yalın duvarlar, büyük bir sakinlik ve huzur içerisinde dikkatleri yalnızca eserlere odaklayan nötür bir ortam sunar. Bu anlamda MoMA’nın sergileme mekanları yalın geometrik elemanlara indirgenen minimalist sergileme anlayışıyla “beyaz küp” olgusuyla özdeşdir. İlk kez 1976’da Brian O’Doherty tarafından ortaya atılan “beyaz küp” olgusunda tanımlanan galeri mekanında; “dış dünyayla her türlü temas engellenmelidir, dolayısıyla pencereler genelde yok edilir. Duvarlar beyazdır. Ana ışık tavadadır. Ahşap parkeler kendi ayak sesinizi duyabileceğiniz kadar cilalıdır ya da sessizce adım atabileceğiniz şekilde halı kaplıdır, gözler duvarlardadır.”¹¹

Foto 2: Jackson Pollock, MoMA, New York

¹¹ B.O’Doherty, *Beyaz Küpün İçinde, Galeri Mekanının İdeolojisi*, (Çev.Ahu Antmen), Sel Yayıncılık, İstanbul, 2010, s.31

Foto 3: Jackson Pollock, MoMA, New York

Jackson Pollock'un 1967'deki MoMA retrospektif sergisinde; büyük boyutlu eserler için yapılan sergi düzenlemesi, eserleri dik açılarla yerleştirerek, birlikte görülebilmelerini daha kolay yapar...¹² (Foto.2,3). Dış dünyadan tamamen soyutlanmış ve kutsallaştırılmış bu mekan, beyaz büyük duvarları ve minimalist mimari yaklaşımıyla eserlerin izlenebilmesini daha somut hale getirir. İzleyicinin ve galeri mekanının ritmini bozmak yerine dış dünyadan soyutlanmış, eseri öne çıkaran yapısıyla izleyicinin eserler üzerine yoğunlaşmasını sağlar. "yerleştirmeler ne kadar estetik olursa, yani nesnelere ne kadar az, duvarlar ne kadar boşsa, müze mekanı o kadar kutsiyet kazanır."¹³

1970 sonrasında postmodern süreçle birlikte sanat yapınının değişmesi sergileme mekanlarının yapısına da etki eder. Eklektisizm, taklit, öykünme postmodern yapıtı belirleyen özellikler olurken, 1980'lerden sonra postmodernizmin mimariye yansımaları sonucunda; sergileme mekanları modern mimarlığın soyut yapısal ilişkileri yerine, postmodern mimarlığın dokunsal ve yüzeysel özelliklerini yansıtır. Sergileme mekanlarının mimarisindeki değişim izleyici için mekan-yapıt diyalogu sonucunda yapıtları tuval üzerinde geleneksel şekilde okumak yerine mekanı duyumsama ve mekan algısının önem kazanmasına neden olur. Bu süreçte mutlaklık, düzen, hiyerarşi ve sınıflandırma eğilimlerinin aksine eklektik çeşitlilik; sergileme mekanlarını MoMA'nın oluşturduğu minimalist modelden uzaklaştırır.

1991'de açılan Frankfurt Modern Sanat Müzesi (MMK), MoMA'daki suskun duvarların aksine, müze içindeki her galerinin farklı yükseklik ve plana sahip olduğu farklı bir mekansal dizilim sunar. Frankfurt Modern Sanat Müzesi, "sıkıştırılmış biçimdeki katları, biçimsiz geometrilerle gruplandırılan galeriler, yüksek merkez galerinin çevresindeki üç katla biçimlendirilir... bu da mekanın

¹² V. Newhouse, *Art and the Power of Placement*, The Monacelli Press, New York, 2005, s.186.

¹³ C. Duncan, *Civilizing Rituals: Inside Public Art Museums*, Roudledge, New York, 1995, s.17.

içine yapıtların yerleştirilmesini zorlaştırır¹⁴ “aykırı bir grup düzenli ve düzensiz mekan, zorlayıcı bir grup diyagonal alan boyunca sıralanır... bu yapıdaki dikey hareket merdivenler etrafında dolaşır.”¹⁵ (Foto.4) Ancak Frankfurt Modern Sanat Müzesi mimarı Hans Hollein’e göre; “Nötr mekan diye bir şey yoktur, sadece sanat eserinin karşılıklı bir yoğunlaşma içinde diyaloga girdiği farklı büyüklükte karakteristik mekanlar (ve bunlara girmek) söz konusudur.”¹⁶ Ziyaretçiler galerilere, dört katlı bir lobi etrafında dönerek yükselen bir merdivenle ulaşırlar. Duvarların kesiştiği yerlerdeki yarık şeklindeki pencerelerden süzülen ışık binaya birleşme noktalarından ayrılmış görüntüsü verir.

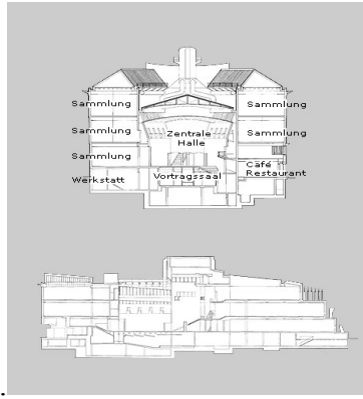

Foto 4: Frankfurt Modern Sanat Müzesi Mimari Planı, Frankfurt

Sergileme mekanının da kullanılan pencere, niş gibi açıklıklar sayesinde galeri mekanı içinde dış dünya ile ilişki kurulur.

Krauss’a göre;

“Bir galerinin duvarındaki beklenmedik bir açıklık, uzaktaki bir nesnenin göze ilişmesine imkan vererek, bu görsel hareket izleyicinin dikkatini başka bir şeye, başka bir sergiye, başka bir ilişkiye, başka bir biçimsel düzene çekerek onu herhangi bir merkezden uzak tutar; izleyicinin dikkati, tek bir harekete aynı anda hem çekilir hem de dağıtılır.”¹⁷

¹⁴ N. Serota, *Experience or Interpretation, The Dilemma of Museum of Modern Art*, ThamesHuston, 1996, s.51.

¹⁵ R. Krauss, *Postmodernism's Museum without Walls*, Contemporary Boks, Chicago, 1989, s.347.

¹⁶ Krauss, s.347.

¹⁷ Krauss, s.347.

Foto 5: Frankfurt Modern Sanat Müzesi Foto 6: Frankfurt Modern Sanat Müzesi

“Biçim kaygısıyla elde edilmiş kesişen geometriler ve dağınık formlar, yatık galeri duvarları”¹⁸ görsel algıya yeni bir bakış açısı getirirken bu tasarım kendi biçimsel özellikleri ile izleyiciyi, yapıt, mekan ilişkisinin başka bir boyutuna taşır. (Foto. 5,6)

3. Sonuç

20. yüzyıl sergileme mekanlarında biçim ve içerik açısından önemli gelişmelere neden olur. Modernizm içerisinde yapıtın biçimsel özelliklerin öne çıkması sonucu değişen sanat eseri; galeri mekanında yapısını değiştirir. 1960 sonrasında gelişen süreçte yapıtın sergilenmesinde; çerçevenin dışlanması, resim yüzeyinin sergi mekanının duvarlarıyla ilişkiye girmesi ve böylece galeri mekanının kendisinin resmi çerçeveleme işlevini yerine getirmesi önemli birer değişim olarak kabul edilir. Bu anlamda modernizm içerisinde minimalist, yapıtın biçimsel özelliklerinin vurgulanmasına olanak tanıyan, eserin algılanma sürecinde kendisinden başka dikkat çekici her türlü unsurdan soyutlanmış sergi mekanı; yapıtın izlenmesinde ve algılanmasında sanat eserine odaklı bir yaklaşımı beraberinde getirir. 1970 sonrasında gündelik hayatın sanat yapıtına etki etmesi ve sanatta eklettik öğelerin öne çıkması sonucunda mimariyi etkileyen postmodern süreç, galeri mekanının yapısı biçimsel olarak farklılaşır. Sergi mekanı kendi biçimsel özellikleri ile yapıtın algılanmasında izleyiciye farklılıklar sunar. Günümüzde yapıtların sergilendiği mekanlar anlamında müzeler tasarımlarında geniş bir çeşitlilik göstermekte ve bu sayede yapıt-mekan-izleyici etkileşiminde açık, çok katmanlı ilişkilerin gelişmesine olanak tanımaktadır.

¹⁸ H. Hollein, *Museum für Moderne Kunst Frankfurt am Main*, 1991, s.41.

KAYNAKÇA

- Artun, A. Çağdaş Sanat Konuşmaları 4, *Koleksiyon, Koleksiyonerlik ve Müzecilik*, (ed.Levent Çalikoğlu) YKY, İstanbul, 2009.
- Atagök, T. *Yeniden Müzeciliği Düşünmek*, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul,1999.
- Atagök, T. “Müzelerin Anlaşılır Kılınması, İç Mekan ve Sergi Tasarımları”, *Mimar-ist*, Sayı:4, 2002.
- Belcher, M. *Exhibitions in Museum*, Leicester University Press, Leicester, 1991.
- Burcaw, G.E. *Introduction to Museum Work*, Alta Mira Press, Oxford, 1997.
- Dean, D. *Museum Exhibition, Theory And Practice*, Routledge, London, 1994.
- Duncan, C. *Civilizing Rituals: Inside Public Art Museums*, Roudledge, New York, 1995.
- Eldem, Nezh. “Mekansal Kurgu ve Müzenin Mesajı”, *Kent, Toplum, Müze, Deneyimler-Katkılar*, (ed.Burçak Mardan), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001.
- Hollein, H. *Museum für Moderne Kunst Frankfurt am Main*, 1991.
- Jenkins, I. *Archaeologist and Aesthetes in the Sculpture Galleries Of British Museum.1800-1900*, British Museum Pablikations,1981.
- Krauss, R. *Postmodernism’s Museum without Walls*, Contemporary Books, Chicago, 1989.
- Nalçaoğlu, H.“Modern Toplumda Sergileme Felsefesi ve Müzeler”, *Müze Eğitimi Seminerleri I*, (Ed.Bekir Onur), Akdeniz Bölgesi Müzeleri, Suna-İnan Kıraç Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002.
- Newhouse, V. *Art and the Power of Placement*, The Monacelli Pess, New York, 2005.
- O'Doherty, B. *Beyaz Küpün İçinde, Galeri Mekanının İdeolojisi*, (Çev.Ahu Antmen), Sel Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Schubert, K. *Küratörün Yumurtası*, (Çev.Rana Smith), Sanat Müzesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004
- Serota, N. *Experience or Interpretation, The Dilemma of Museum of Modern Art*, Thames and Huston, 1996.